

— Tony Gatlif

Tony Gatlif (vl. jm. Michel Dahmani) se narodil 10. září 1948 na předměstí Alžíru romské matce a otci arabského původu. Rodina matky pocházela z Andalusie. Dětství prožil ve velmi chudých podmínkách, do školy téměř nechodil a nějaký čas se živil jako čistič bot. Jediný, kdo dokázal v Gatlifovi a jeho spolužácích vzbudit alespoň částečný zájem o vyučování, byl jeden z učitelů, který si koupil promítačku na 16mm film, založil filmový klub a promítal dětem filmy s tím, že víc se dozvědí, až přijdou do školy. Ve třinácti letech odešel Gatlif z domova, aby se vyhnul rodiči smluvenému sňatku, a o rok později opustil Alžírsko a přeplavil se na jih Francie. Tam se potuloval mezi Marseille a Paříží, kde se dokonce dostal do kárného zařízení. Jeho osvědčený vychovatel v něm však brzy poznal výjimečný hudební, výtvarný a dramatický talent, který v něm začal rozvíjet. Gatlif se později věnoval herectví a až poté vlastní režii. Koncem šedesátých let, kdy navštěvoval dramatický kurz na umělecké škole v Paříži, však ještě prý neuměl číst a své první texty se učil z nahrávek.

Jako herec se poprvé uvedl počátkem sedmdesátých let na scéně francouzského Národního divadla. Spolu s ním zde debutoval herec Gérard Depardieu, s nímž se dodnes velmi přátelí. Ve stejné době Gatlif na dětském psacím stroji napsal svůj první scénář s názvem *La Rage au Poing* (Vztek v pěstech) inspirovaný jeho vlastním životem na ulici a pobytem v pastáku. Tento scénář zfilmoval roku 1973 Eric Le Hung a Gatlif v něm hrál jednu z hlavních rolí. V první polovině sedmdesátých let se Gatlif také začal projevovat jako režisér a natočil své první krátkometrážní filmy *Maussane* (1973), *Max l'indien* (1973) a *La Tête En Ruin* (1975).¹

Počátkem osmdesátých let se Tony Gatlif začal zajímat o svůj romský původ a odjel do Andalusie, odkud pochází jeho rodina. Život a kultura andaluských Romů jej natolik oslovila, že zde spolu s romskými zpěváky, hudebníky a tanečníky flamenka natočil dva krátké filmy *Canta Gitano* (1981) a *Corre Gitano* (1982). V následujících zhruba 25 letech pak Tony

¹ Filmy jsou zde uváděny ve svém původním názvu, jméno v závorce pak značí název, pod nímž bylo dílo promítáno v České republice. Snímky, u nichž česká verze chybí, u nás k vidění nebyly.

Gatlif natočil dvanáct celovečerních filmů, z nichž některé se dočkaly řady mezinárodních cen. V roce 2004 to byla například cena za režii na MFF v Cannes za snímek *Exils* (Exil, 2004).

Přestože Gatlif většinu svých filmů tematicky věnuje Romům a částečně také Alžíránům, zásadním námětem jeho díla je exil, emigrace a vykořeněnost v jakékoliv podobě bez ohledu na národnostní otázky. Pokud se některé Gatlifovy filmy netýkají přímo fyzického vyhnanství, lze říci, že všechny se ve větší či menší míře zabývají životem na okraji společnosti, ztrátou a hledáním vlastní identity. Ve filmu *Latcho drom* (Latcho drom, 1992), který je koncipován jako stylizovaný dokument, odkazuje k tomuto tématu již název. Ten v romštině znamená „šťastnou cestu“ a předznamenává tak celou výstavbu filmu, který je jednou velkou cestou různých romských skupin pomyslně hledajících svůj domov. V následujícím filmu *Mondo* (Mondo, 1995) zase sledujeme malého romského chlapce, který žije bezdomoveckým životem v ulicích francouzského města Nice.

Ve svém prvním celovečerním snímku *Les Princes* (Princové, 1982), který se odehrává mezi francouzskými Romy z předměstí, Gatlif zobrazil příběh muže, který vyhnal svoji manželku a nyní se sám stará o malou dcerku a matku. Zatímco stará moudrá matka je připravena učit se novým věcem a nechává se učit od své vnučky, hlavní hrdina filmu Nara je impulzivní, nechce, aby jeho dcera chodila do školy, nenávidí svou ženu, protože se prohřešila proti tradici, a nikomu nevěří. Nara bojuje nejen s neromským světem, ale i se svým vlastním.

V díle *Gadžo dilo* (Gádžo dilo, 1997) se autor zabývá vykořeněností hned v několika významových rovinách. Zobrazuje bídu a špatné postavení Romů na okraji rumunské společnosti, zároveň však volí hlavního hrdinu tak, aby sám představoval tuláka. Hrdina filmu přichází z Francie, aby v Rumunsku našel zpěvačku Noru Lucu, jejíž zpěv kdysi nahrál jeho otec. Přichází do romské osady, kde ho všichni považují za zloděje, vandráka a chudáka. Celá vesnice hledí na jeho roztrhané boty a říká si, že to je nějaký ubožák, který jim přišel ukrást slepice. Romové na příchozího gádže reagují stejnými prostředky, které proti nim používají gádžové. Gatlif tedy hlavního hrdinu Stéphana staví mimo jakoukoliv společnost.

Film *Je suis né d'une cigogne* (Přinesl mě čáp, 1998), kterým se režisér hlásí ke své inspiraci francouzskou novou vlnou, vypovídá o podobných pocitech. Otto a Louna jsou dva mladí anarchisté, kteří, podobně jako Bonnie a Clyde, svůj život a především svou svobodu vzali do vlastních rukou a při její obhajobě neváhají použít zbraň. Jejich kamarád Ali, původem Alžírán, vnáší do filmu problematiku přistěhovalectví. Jelikož se Ali nechce přejmenovat na Michela jen proto, aby mohl žít v zemi, „kde se každý jmenuje Michel“, a odmítá popřít své kořeny i náboženství, opouští rodiče a spolu s Ottou a Lounou odjíždí kradeným autem žít podle svých představ. Zvrat nastává v okamžiku, kdy trojice nachází zraněného čápa. Mluvící čáp je totiž Arab Mohammed, který by se rád dostal za svou rodinou do Německa.

Téma vykořeněnosti najdeme také v Gatlifově díle *Swing* (Swing, 2002). Zde jej opět můžeme vidět jak v podobě života na okraji společnosti u skupiny Manušů, tak v podobě hledání sama sebe. Malý árijský chlapeček, který žije bez otce a spolu s vytíženou maminkou se neustále stěhuje, se skamarádí se skupinou Romů a zdá se, že právě zde by mohl najít to, co mu rodina nedala. Bohužel však musí s maminkou odjet zase dál.

| Tony Gatlif se dvěma romskými hudebníky z Rumunska při natáčení filmu *Latcho drom* | foto Denis Mercier |

Předposlední snímek *Exils* (Exil, 2004) je nakonec vyvrcholením a lze říci,

že i syntézou toho, co Gatlif celým svým dílem říká. Dva mladí Francouzi alžírského původu se rozhodnou hledat své kořeny a vydávají se na cestu do Alžírska. Během cesty však zjišťují, že ani návratem do země svého původu vlastní identitu nenalézají. Dosud poslední Gatlifův snímek *Transylvania* (Transylvania, 2006) pak pracuje s podobnými východisky. Dívka Zingarina se vydává do Rumunska hledat svého milence (Roma), se kterým otěhotněla. Poté, co ji odmítne, Zingarina propadá naprosté beznaději, ze které ji postupně dostává až vztah s překupníkem a tulákem Tchangalem. Její vysvobození spočívá mimo jiné v tom, že se stane Romkou.

Výjimku z vcelku jednotné koncepce Gatlifova díla tvoří film *Vengo* (Vengo, 2000). Přestože se film odehrává mezi andaluskými Romy, není zatížen ani národnostními ani vystěhovaleckými problémy a nevypovídá o životě na okraji společnosti. Kromě toho, že je tento film přímo oslavou flamenka, vypovídá o krevní mstě a o struktuře tamní romské společnosti.

Gatlif obvykle rozehrává hned několik možností samoty a vykořeněnosti. Ve filmech *Gádžo dilo* a *Swing* jde o vykořeněnost celé etnické skupiny žijící uvnitř odlišné společnosti, na straně druhé o nezakotvenost a samotu jednotlivce, který v této nenáviděné skupině hledá sám sebe. Několikrát pojetí můžeme najít i v ostatních jeho filmech. Ve snímku *Přinesl mě čáp* je podstatou anarchie dvou hlavních hrdinů určité mladické rozplození, nenávisť k establishmentu a touha po revoltě. Pojem revolty a potažmo revoluce ostatně prochází celým režisérovým dílem. Alžířan Ali si v tomto snímku po celou dobu cesty čte spisy známých světových revolucionářů od Marxe po Che Guevaru. Ke svému studentskému filmu *La Terre au Ventre* (1978), který vypráví o revoluci v Alžírsku, Gatlif později řekl, že byl v této době fascinován životem teroristického revolucionáře Andrease Baadera² a snímek vytvářel s myšlenkou na něj.

Přestože ve skutečnosti je mezi Baaderovým terorismem, osvobozeneckou revolucí v Alžírsku a vcelku neškodnou anarchií mladých lidí velmi dlouhá cesta, tvůrce používá revoluci, ať už v jakémkoliv vzájemně velmi odlišném tvaru, jako podobenství lidské neschopnosti začlenit se do společnosti a přijmout ji takovou, jaká je. Revolta je pro něj způsob demonstrace vlastní vykořeněnosti nebo ještě lépe jejím průvodním jevem.

Revoltu můžeme nakonec u Gatlifa vidět i ve snaze oprostít se od mechanismů zavedených tradicí a v touze stát se především sebou samým, nebýt pouhým článkem v hierarchizované společnosti. Takový osobní boj vede například Miralda v Gatlifově prvním celovečerním filmu *Princové*. Přestože je to pro romskou společnost naprosto nepřijatelné, Miralda se rozhodne brát antikoncepci, neboť nechce přivést další dítě do existenčního marasmu, ve kterém se s celou rodinou pohybuje. Je za to vyhnána svým manželem a dostává se tak na okraj nejen neromské společnosti, ale i své vlastní komunity.

Gatlifovo dílo je poměrně velmi ucelené i po stránce stylistické. Zjednodušeně řečeno je jeho základním přístupem k látce určité popírání režie, co nejméně zúčastněné sledování děje a upozadění příběhu. Narace v jeho filmech je velmi jednoduchá a sleduje obvykle jen jednu linii, v jejímž středu stojí hlavní hrdinové. Na druhé straně i v případě snímků, které působí velice syrově jako například *Gádžo dílo* nebo *Transylvánia*, režisér s oblibou uplatňuje vlastní stylizaci. Je pro něj příznačný pohyb na křehké hranici mezi dokumentem a fikcí.

Fascinující na režisérově díle je určité zvuková stránka. Upoutá zde nejen hudba sama, ale i způsob jejího použití. Gatlif často používá hudbu diegetickou, tedy tu, která patří do světa vytvořeného filmovým příběhem a ohraničeného filmovým rámem. Taková hudba je potom buď reprodukována anebo živá. Autorova síla tkví často ve spolupráci se skutečnými hudebníky, kteří na plátně předvádějí živě své umění. Na využití tohoto postupu je založen hudební „pseudodokument“ *Latcho drom*, stejně tak je ho využito například ve filmech *Gádžo dílo*, *Vengo*, *Swing* a *Exil*. Významné místo v Gatlifově díle zaujímá i reprodukováná hudba, která je součástí příběhu. Ať už jde o hudbu hrající z kazety či desky nebo o hudbu reprodukovanou ve veřejném prostoru, vždy má v příběhu své neoddiskutovatelné místo.

Na závěr lze říci, že Gatlifovo dílo je typologií postav, tematicky i stylisticky velmi uzavřené. Výraznou spojnicí bychom mohli nalézt i s dílem jiných představitelů kinematografie menšin. Tony Gatlif se však svou tvorbou nejen hlásí ke své národnosti a vyjadřuje jí tak

2 Andreas Baader (1943 – 1977) – jeden ze zakladatelů západoněmecké levicové teroristické skupiny Frakce Rudé armády známé také jako skupina Baader-Meinhof. V letech 1968 – 1972 byl spolu s jinými zodpovědný za řadu bombových útoků a bankovních přepadení. Jeho činy začaly z protestu proti válce ve Vietnamu.

veřejnou podporu. Pocity vykořeněnosti, ztráty identity, osamělosti a vyhnanství uvádí do nových, obecnějších rozměrů. Vypovídá tak ve svém díle o určitém životním pocitu, který může být vlastní komukoliv bez ohledu na národnostní příslušnost či vlastní osud.

Filmografie Tonyho Gatlifa:

Maussane (1973)
Max l'indien (1973)
La Tête en Ruine (1975)
La Terre au Ventre (1978)
Canta Gitano (1981)
Corre Gitano (1982)
Les Princes (Princové, 1982)
Rue du Départ (1985)
Pleure pas, my love (1988)
Gaspard et Robinson (1990)
Latcho Drom (Latcho drom, 1992)
Mondo (Mondo, 1995)
Lucumi (1995)
I Muvrini (1996)
Gadjo dilo (Gádžo dilo, 1997)
Je suis né d'une cigogne (Přinesl mě čáp, 1998)
Vengo (Vengo, 2000)
Swing (Swing, 2002)
Paris by Night (2004)
Exils (Exil, 2004)
Transylvania (Transylvania, 2006)

Bibliografie:

- Baudin, Brigitte (2004): Tony Gatlif et les cicatrices de l'enfance. *Le Figaro*, 19. 5. 2004
- Davidová, Eva (1998): Kdo je Tony Gatlif. *Romano Džaniben*, 5, č. 1-2, 1998, s. 123-128 ISSN 1210-8545
- Godofe, Thierry (online): Tony Gatlif. <<http://tonygatlif.free.fr>> (verifikováno 30. listopadu 2005)
- Mercier, Denis (1993): *Latcho Drom: Bonne Route: Un Film de Tony Gatlif*. Paříž: K. G. Production

Summary

Tony Gatlif

Tony Gatlif (real name Michel Dahmani) was born on 10. Sept. 1948 in a suburb of Algeria of a Romani mother and an Arab father. His mother's family came from Andalusia. He was very poor and hardly went to school, except when one of his teachers showed the children films. At the age of 13, he left home and, the following year, he left Algeria by swimming to the south of France. He eventually arrived in Paris where he was in and out of reform schools.

Eventually he became interested in acting and actually made his debut, along with his friend Gerard Depardieu, on the stage of the French National Theater. At the same time he began to write a scenario inspired by his life in the streets and his stay in a reform school. It was produced and Gatlif played the main role in it. In the mid 70s he, himself, became a film director. In the beginning of the 80s, Tony Gatlif became interested in his Romani origin and left for Andalusia, where his mother's family came from. Along with Romani singers, musicians and Flamenco dancers, he made two short films, *Canta Gitano* (Sing, Gypsy) and *Corre Gitano* (Run, Gypsy). In the next 25 years or so, Tony Gatlif made 12 full-length films, some of which earned international prizes. In 2004, for example, he received the director's prize at the Cannes International Film Festival for his film *Exils*.

Although most of Gatlif's films have Romani and partly also Algerian themes, the basic themes of his work are exile, emigration and rootlessness in any form without regard to nationality. All, to a greater or lesser extent, deal with life on the edge of society, loss and search for one's own identity. The short film *Latcho drom* (1992) is a long trip of various Romani groups looking for their imaginary home. In his next short film *Mondo* (1995) we follow a small Romani boy who lives a homeless life in the French city of Nice.

Gatlif's first full-length film *The Princes* (1982), which takes place among French Roma in the suburbs, shows the squalid life of a proud people trying to survive a world where they are regarded as scum. In *Gadjo dilo* (1997), the author deals with rootlessness on several levels. *A Stork Brought Me* (1998) tells of Otto and Louna, two young anarchists who, like Bonnie and Clyde, take their lives and, above all, their freedom into their own hands and don't hesitate to use arms. Their camarade Ali, originally an Algerian, brings into the film the problematic of

immigration. The theme of rootlessness is found again in *Swing* (2002). Here we see life of a group of Manouche on the edge of society and a boy searching for himself. Gatlif's next-to-last film, *Exils* (2004), his crowning achievement, is a synthesis of what he says throughout his works. Two French young people of Algerian origin decide to look for their roots and take a trip to Algeria. They learn that their identity is not found in the land of their origin. In Gatlif's most recent film, *Transylvania* (2006), he works from a similar point of view. An exception is his film *Vengo* (2000) which, although it takes place among Andalusian Roma, does not deal with his usual themes: a Flamenco celebration, it tells about bloody revenge and the structure of the Romani society there.

Gatlif's work is relatively tight and leans toward the stylistic. The narration in his films is very simple and usually follows only one line in the center of which stand the main characters. The sound side of his direction is fascinating. The author often cooperates with real musicians who, on the screen, perform their art live. There is also an important place in Gatlif's work for recorded music, which is a part of the story. The themes in Gatlif's work, although usually dealing with Roma, are universal.

Valerie Levy

Romano džaniben – řilaj 2008

Časopis romistických studiř

Tento řasopis vychází díky finanční podpoře Ministerstva kultury České republiky.

Publikace byla financována hlavnřím městem Praha z Celoměstských programů na podporu aktivit národnostních menšin na územřím hl. m. Praky pro rok 2008.

Toto říslo je výstupem z výzkumného záměru ř. MSM 0021620825
na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze

Projekt byl podpořen z prostředků Nadačního fondu obětř holocaustu.

Vydává Romano džaniben
Ondříčková 33, 130 00 Praha 3
tel.: 222 715 947, e-mail: dzaniben@email.cz, www.dzaniben.cz
bankovní spojení: 161582339/0300
Šěfredaktor: Peter Wagner
Výkonné redaktorky: Lada Viková a Helena Sadřlková
Technická redaktorka: Eva Zdařilová

Recenzovali: doc. PhDr. Jiřř Nekvapil, CSc.
a Ass. Prof. Mag. Dr. Dieter Halwachs

Sazba: Petr Teichman
Tisk: PBtisk, Příbram
Produkci zajiřřřuje nakladatelství G plus G, s.r.o.,
Plavecká 14, 128 00 Praha 2
tel: 222 588 001, e-mail: gplusg@gplusg.cz, www.gplusg.cz
Náklad: 600 ks
Doporučená cena: 160 Kč
Roční předplatné: 320 Kč (včetně pořřtovného a balného)
ISSN 1210-8545

Evidenční říslo podle tiskového zákona: MK řR E 6882

Nevyřřádané rukopisy a fotografie se nevracejř. Obsah zveřejněných polemických řlánků
nemusř být totožný se stanoviskem redakce. Podávání novinových zásilek povoleno

Ředitelstvřm pořřt Praha ř.j. NP 1360/1994 ze dne 24.6.1994.